

vznikající na základě jisté společenské poptávky. Recenzenti dávají nelibost s podobným kulturněantropologickým zkoumáním středověké religiozity i značně nevybíravými slovy najevo, v lepším případě jsou jeho práce nahlíženy jako jakési intelektuální výstřelky.

Optikou středoevropského čtenáře by se mohlo zdát, že spor mezi kulturněhistorickým typem bádání a konfesijní historiografií, mezi zkoumáním středověké svatosti jako objektivní reality, nebo myšlenkové konstrukce reagující na určitou společenskou atmosféru, či spor o motivaci a výsledky misí středověké církve představují ryze akademický problém. V ruské společnosti tomu tak není. Novela zákona o ochraně citů věřících z června 2013 je totiž formulována tak, že je možné, aby kterýkoli nespokojený posluchač či čtenář zažaloval historika za urážku citů věřících. Sankcí za takovou urážku přitom může být až tříleté odnětí svobody. Pro ty členy vědecké obce, kteří se v duchu dávné tradice ruské inteligence vedle akademické práce výrazněji angažují ve sférách veřejného života a účastní se nejrůznějších veřejných vystoupení či debat, je možnost, že by vůči nim byl použit tento zákon, dosti reálná.

Navíc nelze přehlížet ani okolnost, že samotné dějiny Byzance jsou od poloviny 19. století až do současnosti v Rusku ostře politizovaným a nejrůznějším způsobem aktualizovaným problémem, stále znovu rozehrávaným v celospolečenských diskusích. V opozičních kruzích sovětské éry se velmi rozšířila interpretace Byzance jako paralely sovětského zřízení. Cenzura tak byla nucena blokovat vydání byzantologických textů, které vyvolávaly příliš silné asociace se sovětskou přítomností. Aron Gurevič, v mládí krátce studující byzantologii, od tohoto tématu utekl, protože mu dějiny Byzance příliš připomínaly stalinskou epochu. Ostatně i Sergej Ivanov si svého času zvolil byzantologii proto, aby pochopil mechanismy fungování totalitního státu.

Dnes je v proputinovských kruzích Byzanc adorována jako jediná skutečná předchůdkyně ruského státu. Velmi zřetelně to prokázala neobyčejně bouřlivá debata o filmu *Zkáza impéria: byzantská lekce (Гибель империи: византийский урок, 2008)*, natočeném Putinovým osobním zpravoděnkem archimandritou Tichonem Ševkunovem a vysílaném na státním televizním kanálu Rossiya. Ve filmu jsou nejrůznější aspekty byzantských dějin extrapolovány na ruskou přítomnost, aby zcela účelově podněcovaly protizápadní nálady ruské společnosti. Byzantské téma začíná rezonovat i v současných ruských oficiálních proklamacích po anexi Krymu.

Politická reprezentace dnešního Ruska samozřejmě nemá ani zdaleka takovou moc, aby se jí podařilo ideologicky unifikovat ruskou společnost, a tedy i vědu do té míry, jako tomu bylo v sovětské éře. Nicméně fakt, jak jsou znovu do neaktuálnější politiky vplétána ideologická klišé odkazující k tisíc let starým dějinám, a že se témata tak akademická, jako je středověká religiozita, mohou znovu stát pro badatele nebezpečnými, jistě budí znepokojení a je třeba mu věnovat pozornost.

JITKA KOMENDOVÁ

DĚJINY UMĚNÍ

Jan ROYT, *Mistr Třeboňského oltáře*, Karolinum, Praha 2013

290 s., ISBN 978-80-246-2262-0

Problematika díla a osobnosti Mistra Třeboňského oltáře patří k atraktivním tématům českého i středoevropského uměleckohistorického bádání, a proto není divu, že přitahuje pozornost specialistů, toužících přispět k jejímu řešení. Jan Royt ve své monografii shrnul své dlouholeté bádání k tématu anonyma závěru 14. století a svůj text doplnil o přílohu z pera restaurátora Adama Pokorného k technice malby dochovaných desek.

Roytova publikace je rozdělena na dvě hlavní části. V první se autor věnuje kontextu vzniku díla Mistra Třeboňského oltáře, druhý oddíl pak detailně pojednává o jednotlivých malířových pracích a malbách jimi ovlivněných. Záměr oslovit především čtenáře z širších řad kulturní veřejnosti je patrný právě z úvodní statě, v níž jsou hutně shrnuta fakta o významných historických událostech západní a střední Evropy v poslední čtvrtině 14. století a doplněna přehledem děl, která svým charakterem i kvalitou stanovila standardy pro ostatní evropské objednavatele i tvůrce. Identickým způsobem je pak shrnuto poznání české deskové malby v období mezi lety 1340 a 1380, tedy od doby přibližného vzniku první dochované deskové malby u nás až po předpokládané počátky díla probíraného mistra. Několik posledních stránek první části knihy je věnováno „duchovnímu zázemí tvorby“ umělce. Detailně je zde vylíčena zejména duchovní stránka osobnosti pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna a zároveň naznačen

jeho vztah k tzv. třeboňskému mistrovi i možné ovlivnění charakteru jeho tvorby.

Druhý, obsáhlejší oddíl knihy je koncipován jako tradiční uměleckohistorický rozbor malířova díla a stejně jako část předcházející postupně vede čtenáře od obecnějšího ke konkrétnímu. Po detailním, rozsáhlém popisu a rozboru jednotlivých desek, původně určených pravděpodobně pro klášterní kostel třeboňských augustiniánů kanovníků, je pozornost věnována diskusi nad dosavadními návrhy rekonstrukce původního uspořádání desek v celku předpokládaného nástavce. Možnosti nejrůznějších variant jsou instruktivně doprovázeny kresebnými ilustracemi. V následujících kapitolách autor shrnuje názory starší uměleckohistorické literatury na díla, která vykazují vazby různého druhu k ústřední skupině desek třeboňského retáblu, a navrhuje vlastní chronologii jejich vzniku při vědomí vyvíjející se malířské tvorby imaginárního mistra jako umělecké individuality a jeho dílny. Tato představa je dále rozvíjena v pasážích věnovaných dílům, která jsou mistrovou tvorbou „ovlivněna“. Závěrečná kapitola, jež potvrzuje jistý popularizační charakter Roytovy knihy, pečlivě shrnuje názory uměleckohistorické literatury na problematiku Mistra Třeboňského oltáře od čtyřicátých let 19. století až do současnosti.

Na úplný závěr je připojena kapitola o technice malby anonymního mistra. Zde se od A. Pokorného dozvídáme, jaké společné, či naopak odlišné znaky jsou typické pro desky, dávané v předchozích částech knihy do souvislostí nejrůznějšího druhu. Probírány jsou tu způsoby úpravy desky a plátna pro samotnou malbu, druhy podkreseb, varianty postupů zlacení či druhy punců ve zlacených částech obrazů. Dále je detailně rozebrán způsob nanášení barevných vrstev a zhodnocena je i malířova práce s možnostmi pigmentů. Tvůrce kombinoval podle názoru restaurátora techniku vaječné tempéry a olejomalby. V závěru kapitoly Pokorný konstatuje zjištění příbuzných technologických aspektů desek, které byly v předchozích oddílech knihy propojeny do celku díla Mistra Třeboňského oltáře. Pouze dvě původem jihočeské práce se podle Pokorného závěrů jednotnému technologickému profilu vymykají, a to v aspektu malířské techniky.

Text Roytovy knihy je doprovázen kvalitní obrazovou složkou, což se týká rovněž prací ze zahraničních sbírek. Detaily obrazů jsou připojeny velmi výběrově, převažují celostránkové celky. Kniha důkladně shrnuje dosavadní bádání k problematice anonymního tvůrce a jistě poslouží jako kvalitní zdroj pro badatele, kteří budou hledat kvalitní fotografie, informace

o jednotlivých mistrových dílech nebo přehled vývoje evropského a českého malířství v druhé polovině 14. století.

HYNEK LÁTAL

Roman LAVIČKA, *Pozdně gotické kostely na rožmberském panství*, NPÚ – ÚOP v Českých Budějovicích, České Budějovice 2013

388 s., ISBN 978-80-850334-7-2

Už při prvním prolístování knihou mladého historika umění a zaměstnance Národního památkového ústavu v Českých Budějovicích upoutá její velmi zdařilá grafická úprava včetně velkoryse pojednané obrazové přílohy. Stejně tak zaujme samotný text. Právě díky profesnímu působení Romana Lavičky jsou jeho úvahy podepřeny nejen formálním rozbořem staveb, ale i praktickými poznatky například z restaurátorských zásahů.

Přehledně strukturovaná kniha je přepracováním a rozšířením autorovy disertace (FF UK v Praze 2012). Úvod tvoří kapitolka *Pozdně gotické kostely na jihu Čech v pohledu badatelů*, v níž se setkáváme nejen s přehledem staršího bádání (B. Grueber, J. Neuwirth, J. Braniš, V. Kotrba, J. Hořejší, V. Mencl, J. Muk), ale i s recentními publikacemi (J. Kuthan, K. Benešová, R. Lavička, J. Sommer, P. Kalina, H. Látal) a s pohledem na dnešní technologické možnosti a výhody interdisciplinárního studia.

Následný text seznamuje čtenáře s celkovou situací na rožmberském panství v letech 1450–1550. Vedle časového a prostorového vymezení tématu podává Lavička i přehled Rožmberků a sufragánů, kteří často světili dané stavby nebo jejich části bez přímého vztahu ke stavebním pracím, což může být při interpretaci pramenů někdy zavádějící. Zajímavou pasáž tvoří rozbor rožmberských a jagellonských erbů v jihočeských kostelech a domech, jež symbolizovaly místní vrchnost bez nutnosti finanční podpory stavby. Ani textu o mimoliturgickém užívání církevních staveb (*Kostel jako pevnost, Kostel jako úřad nebo penězokazecská dílna*) nelze upřít jeho kvality.

Nejen studium, ale už zmíněná praxe jako by předurčovaly Lavičku k napsání obsáhlé kapitoly s ambiciózním názvem *Jak se stavěly pozdně středověké kostely*. Je možno vycházet z toho, že budování staveb na rožmberském panství se nelišilo od dobových zvyklostí v dalších částech země. Autor začíná svůj výklad společenskými